

Szarka László

A közép-európai kisebbségek tipológiai besorolhatósága *

Typological Arrangement of the Central European Minorities

As the leader of the academic research team of minorities the author sets up a typological scheme of three elements, based on the history, territory, language and conciousness of the Central European minorities: 1. national minorities with collective national conciousness 2. ethnic minorities 3. regional minorities with local conciousness of identity.

Közép-Európa Németországtól keletre eső hét országában (Ausztriában, Csehországban, Lengyelországban, Szlovákiában, Magyarországon, Szlovéniában, Horvátországban), valamint a történeti-egyházi, kulturális jellemzők révén ehhez a térséghez tartozó három történeti régiójában (Kárpátalján, Erdélyben és a Vajdaságban) összesen 107 olyan nemzeti, etnikai kisebbségi csoport található, amelyek lélekszáma a legutóbbi népszámlálások hivatalos adatközlése szerint meghaladta az ezer főt. 1

Amennyiben a legalább tízezres lélekszámú közösségeket választjuk kiindulópontnak, a számba vehető közösségek 61, a százezres nagyságrendet elérő közösségek száma pedig 16. A milliós lélekszámot pedig csupán az erdélyi magyar és roma, illetve a csehországi morva közösség haladta meg. 1 A térség nyelvi-kulturális sokszínűsége tehát meglehetősen viszonylagossá vált, hiszen a néhány ezer főt számláló közép-európai kisebbségi közösségek legfeljebb egy-két település etnikai szerkezetét színezik át, s fennmaradásukra a 21. században kevés esély mutatkozik.

1.1. A 107 kisebbségi közösség összlétszáma valamivel meghaladta a 7 milliót, azaz a vizsgált térség 81 milliónyi összlakosságának 8,6 százalékát jelenti.

Pusztán a kisebbségek felsorolásából is kitűnhet: a minden vizsgált országban és régióban megtalálható roma közösségek mellett a hét szomszéd államban és Csehországban élő magyar kisebbségek, a térség hét országában kimutatott szlovák és a térség hat államában fellelhető német népcsoportok alkotják a közel hatvan kisebbségi csoport nagyobbik felét.

Lélekszámban a hivatalos adatok szerint a 2,75 milliónyi határon túli magyar, a valósághoz minden bizonnyal közelebb álló becslések alapján azonban már a 4,5-6 millióra becsült közép-európai cigányság alkotja a legnagyobb lélekszámú közép-európai kisebbségcsoportot. Ez utóbbi becslések átlagát alapul véve egyébiránt a kisebbségek arányszáma megközelíti a térség összlakosságának 12-13 százalékát.

1.2. Ezzel együtt a közép-európai kisebbségek 20. századi történetét a népfogyatkozás, a kényszerasszimiláció, az etno- és genocídiumok, az etnikai tisztogatások, az erőszakos belső telepítések, a ki- és áttelepítések negatív következményei határozták meg. Közép-Európa 20. század eleji etnikai térképéről mára nagyrészt eltűntek a német és zsidó közösségek, eredeti népességarányukhoz képest töredékére csökkent a magyarországi kisebbségek, s kevesebb mint a felére a magyar kisebbségek részesedése valamennyi szomszéd országban. Ezt a radikális fogyást mutatják a 20. századi közép-európai térképek és nemzetiségi statisztikák, az utolsó perc szindrómája, a teljes asszimilációtól, az eltűnéstől való félelem jellemzi a térség legtöbb kisebbségi közösségének értelmiségi-politikai diskurzusait.

1.3. Amíg tehát a 20. század elején a térség minoritásainak nagyobbik hányadát az új határok által létrehozott kényszerkisebbség kategóriájába lehetett besorolni, ma szinte kivétel nélkül mindegyik mint egyfajta maradékközösség jellemezhető. S jó okunk van rá, ha minden

körülményeskedő elemzés nélkül már itt jelezzük, hogy e két szubjektív kritérium mentén kijelölt kategória – vagyis a kényszerkisebbség és a maradékkisebbség – között (a század folyamán szinte végig virulens nemzetállami nacionalizmusok jóvoltából) igen szoros összefüggések mutathatók ki. Igaz persze, hogy a történeti kisebbségek sem jártak jobban, sőt a térség legtöbb országában a zsidó közösségek gyakorlatilag megszűntek létezni, a német és a szlovák kisebbségek pedig mára csupán töredékeikben léteznek. Mindennek legfőbb okát kétségkívül abban jelölhetjük meg, hogy a kelet-közép-európai nemzetállamok kivételes rövid időszakoktól eltekintve általában nem a kisebbségi csoportok elismerésére, egyenjogúsítására és közösségként való integrálására, hanem kiiktatásukra, asszimilálásukra és minél teljesebb felszámolásukra törekedtek.

2. A kisebbségi közösségek nagy számára való tekintettel az alábbiakban csak a tízezernél nagyobb lélekszámú csoportok tipológiai sajátosságait és hasonlóságait igyekszünk röviden hat kritérium-együttes alapján rendszerbe foglalni.

2.1. A térség kisebbségeinek kialakulása alapvetően négy nagy korszakra és három történeti tényezőre vezethető vissza: a középkori kolonizációs és migrációs folyamatokra, amelyek eredményeként a térség nemzeti királyságai a Habsburg, az orosz és a török birodalmakba olvadtak be, s ezek keretei között találták meg helyüket, a térség hagyományos történeti kisebbségi közösségei a 12–17. század folyamán kialakultak.

A másik nagy történeti korszakot a török kor után elkezdődött újratelepítések, Lengyelország felosztásainak periódusa jelentette, amikor Közép-Európa etnikai térszerkezete igen nagy mértékben mozaikszerkezetűvé vált. Ekkor alakultak ki azok a soknemzetiségű régiók, mint pl. a baranyai-tolnai, bácskai német–szláv–magyar vagy a bánági német–szláv–magyar–román régiók.

A harmadik korszakot a 19. század urbanizációs, iparosodási folyamatainak kísérőjelenségeként felerősödött interregionális, internacionális és interkontinentális migrációs hullámok és erőteljes asszimilációs folyamatok jelentették, amikor a térség történetileg kialakult etnikai erőviszonyaiban először jelentkeztek a nemzetállami befolyások. A 20. század eleji államjogi változások jelentették a negyedik korszak nyitányát, amikor a soknemzetiségű birodalmak helyén létrejött nemzeti kisállamokban a korábban domináns német, magyar, mohamedán nemzeti közösségek egész sora került akarata ellenére kisebbségi pozícióba.

2.2. A kisebbségek kialakulásának történeti körülményei alapján tehát megkülönböztethetünk középkori eredetű, illetve többé-kevésbé önkéntes belső telepítési – migrációs hullámok révén kialakult történeti kisebbségeket, valamint a 20. századi politikai döntések nyomán kialakított kényszerkisebbségeket.

2.3. A tipológiai releváns sajátosságok tekintetében a kisebbségek történeti kialakulásában azonban nem annyira a kényszer, illetve az önkéntesség mozzanata a fontos, hanem sokkal inkább az, hogy az eredeti nemzeti közösségtől való leválás pillanatában a modern nemzettudat legfontosabb hordozói – az egységes irodalmi nyelv, a nemzeti, állami politikai program, az egységes nemzeti kultúra, gazdaság, piac – fejlődésüknek éppen melyik stádiumában voltak. Ebből a szempontból a 19. század közepe előtt kialakult és az eredeti nemzeti közösségtől földrajzilag is távolra kerülő kisebbségi csoportok már csupán kis számú értelmiségi közvetítők révén kapcsolódtak az eredeti nemzeti közösség nyelvi-kulturális és politikai-gazdasági fejlődéséhez, így a formálódó nemzeti közösségtudat csak közvetve érezte hatását.

2.4. Térségünk s azon belül a trianoni Magyarország területén kialakult kisebbségek nagyobbik része ez utóbbi módon alakult ki, s a fentebb jelzett közvetett és közvetített nemzettudat a helyi vizsgálatok eredményeiben is visszatükröződik. Így pl. a pilisi szlovákok, az istvánmajori lengyelek vagy a Pest, Veszprém megyei németek, de a bánági, szatmári vagy éppen a szepességi német szórványok körében végzett identitás-vizsgálatok azt mutatták, hogy az eredeti nemzeti közösség kiválást követő nyelvi-kulturális, politikai fejlődéséről szükségképpen csak közvetett és bizonytalan tudással rendelkeznek. Ezeknek a regionális történeti kisebbségeknek a történeti identitásában a kisebbségi közösség, illetve a befogadó és új otthont adó haza és tájegység történelmével való azonosulás a domináns. A 20.

század utolsó évtizedében azonban részben az anyanemzetek államalapításainak, részben a kapcsolattartás dinamikusan fejlődő új meg új lehetőségeinek a következtében a kisebbségek önrevitalizációs törekvéseinek egyik korábban alig remélt lehetőségét éppen az anyanemzetek kulturális-tudományos, gazdasági s részben politikai életébe való bekapcsolódás jelentheti. Ennek a folyamatnak a kezdeti eredményeit máris tapasztalhatjuk a térség német, szlovén, horvát, szlovák, ukrán, cseh kisebbségei esetében. Kiemelkedő példaként említhetjük a lengyelországi és magyarországi németeket, a karintiai és a magyarországi szlovéneket, a burgenlandi horvátokat, de a magyar–magyar kapcsolatok Erdély, Szlovákia és Kárpátalja vonatkozásában is szemünk láttára alakulnak át, s kibontakozóban van egyfajta új kulturális integratív modell.

3. A kisebbségi közösségek fejlődését, kohézióját a történeti tényezők mellett alapvetően befolyásolja a csoport földrajzi elhelyezkedése, településszerkezete. A térség kisebbségeinek nagyobbik része éppen a létrejöttük sajátosságai folytán, illetve a 19–20. századi történeti folyamatok (migrációs, urbanizációs folyamatok, kényszertelepítések) miatt mára jórészt szórványhelyzetbe, a korábban általuk dominált etnikai régiókon belül is kisebbségi pozícióba került. A felvidéki, kárpátaljai, erdélyi (székelyföldi) és bácskai magyar, a csehországi (sziléziai lengyel) etnikai tömbök mára jószerivel inkább kivételnek számítanak, s a kompakt magyar településszerkezet fennmaradása jórészt viszonylagos rövid létezésüknek, illetve kialakulásuk körülményeinek, határ menti fekvésüknek köszönhető. A határmentiség ugyanakkor egyszerre jelenti a közvetlen kapcsolattartás lehetőségét és a többségi nemzetek veszélyeztetettség-érzetének ébren tartását s a kisebbségi magyar önkormányzati törekvések elutasítását.

A közép-európai kisebbségek többségének térszerkezetére a korábbi etnikai régiókon belüli szórványhelyzet, a nyelvszigetek és a városi kisebbségi közösségek kialakulása a jellemző.

4. A közép-európai kisebbségek tipológiai sajátosságainak másik nagy kritérium-együttesét a nyelvhasználati jellemzők határozzák meg. Előjáróban leszögezhetjük, hogy a 20. század folyamán a többségi és kisebbségi közösségek között alapvető megkülönböztető etnikai jegyként értékelhetjük azt a tényt, hogy a század végére a kisebbségek nagy többsége közel teljes egészében két- vagy többnyelvűvé vált, szemben a térség többségi nemzeteinek szinte kizárólagos egynyelvűségével.

4.1. A bilingvizmus foka, az anyanyelv pozíciója alapján az első külön csoportba tartoznak az anyanyelv-domináns kisebbségek: pl. a szlovákiai, erdélyi, vajdasági, kárpátaljai magyarok, az erdélyi, vajdasági szlovákok, a kárpátaljai és vajdasági ruszinok, a csehországi lengyelek, a lengyelországi litvánok, ukránok, fehéroroszkok, a horvátországi, romániai szerbek, a kárpátaljai oroszok. Az anyanyelv dominanciája azonban még a felsorolt csoportokon belül is egyre kevésbé magától értetődő, a társadalmi mobilitás, a városi környezet, a szórványosodási folyamatok, a vegyes házasságok egyre nagyobb aránya, az anyanyelv társadalmi presztízse, használatának jogi és kommunikációs akadályai minden kisebbség körében szinte napról napra csökkentik az anyanyelvhasználat körét.

4.2. A második csoportba a kétnyelvű, de másodnyelv-domináns kisebbségek tartoznak. Ezek esetében a környezeti vagy másodnyelv szerepét betöltő többségi vagy államnyelv dominál a mindennapi nyelvi érintkezésben s egyre inkább a családon belüli nyelvhasználatban is. A másodnyelv-domináns kisebbségi közösségek csoportjába tartozik eltérő mértékben szinte valamennyi magyarországi kisebbség, valamint a térség többi országában élő szlovén, német, szlovák, cseh, cigány kisebbségek, s a magyar kisebbségek közül a szlovéniai és horvátországi közösség, a csehországi szlovákok. A másodnyelv dominanciája ellenére ezek a kisebbségek, illetve a kisebbségi csoporton belül a közösség jelentős hányada anyanyelvként a kisebbség eredeti nyelvét adja meg a népszámlálások során.

A másodnyelv túlsúlyával szemben rövid távon egyedül a német irodalmi nyelv megtanulásával anyanyelvüket újratanuló német kisebbségek tudnak nagyobb sikereket elérni, de az anyanemzetek és államaik presztízisének, gazdasági sikereinek kisugárzása Csehország, Lengyelország, Szlovénia, Szlovákia, Horvátország és minden bizonnyal előbb-utóbb Románia, Ukrajna, illetve Szerbia részéről is érezhető hatását ezeknek a nemzeteknek a kisebbségei körében.

4.3 A nyelvileg asszimilált kisebbségeknek két alcsoportját kell megkülönböztetnünk: az egyikbe azok a közösségek tartoznak, amelyek a kisebbség eredeti nyelvét, nyelvjárását az idősebb generációk révén még őrzik, s a fiatalabb generációk az iskolai oktatásban elsajátítják a kisebbség nyelvének irodalmi változatát. Ez a helyzet jellemzi a burgenlandi magyarságot, magyarországi kisebbségeknek azt a részét, amely a népszámlálás során anyanyelvként immár a magyar nyelvet tünteti fel. Ide tartozik a térség regionális cigány közösségeinek jelentős része.

A második alcsoportba a nyelvváltás utáni helyzetbe jutott kisebbségek, illetve az egyes kisebbségek kisebb-nagyobb közösségei tartoznak, amelyeknek csupán homályos nyelvemlékei és a közösség egykori anyanyelve és kultúrája iránti tisztelet és vonzalom maradt. A térség kisebbségei közül talán csak az örmény és a jiddis nyelv térvesztése nyomán előállt helyzet jellemezhető ezzel a leírással.

4.4. A nyelvváltás fokozatainak különös jelentőségét aligha kell hangsúlyoznunk, hiszen a nyelv- és identitásváltás minden közösség esetében igen szorosan összefügg egymással.

5. A közép-európai kisebbségek tipológiai besorolásánál a történeti, területi, nyelvi kritériumok objektív támpontokat adhatnak az egyes közösségek meghatározásához és besorolásához. Ezeknek az objektív kritériumoknak a sorát még tovább bővíthetnénk a közösségek jogi státusának vizsgálatával (egyenjogú, kulturális csoportjogokkal rendelkező, nyelvhasználati csoportjogokkal rendelkező, egyéni jogokkal rendelkező, szerzett jogából vesztő, permanens restriktívot elszenvedő, diszkriminált kisebbségek) vagy a kisebbségi pártok politikai programjainak osztályozásával (szeparatista, autonomista, integratív, asszimilációs párti stb.).

A viszonylag egyszerű objektív osztályozási szempontok mellett a közösségekhez tartozó személyek csoporthoz való tartozását azonban az objektív vagy annak tetsző tényezők, kritériumok mellett szubjektív tényezők egész sora is befolyásolja, s ezeket sem hagyhatjuk figyelmen kívül a tipológiai sajátosságok és hasonlóságok feltérképezésénél. A kisebbségi közösséghez az anyanyelv közössége, a lokális közösség kötelékeinek és a származás egy-két generáción belül mindenki számára egyértelmű folytonossága mellett más, szubjektív kapcsolatokkal is lehet kötődni. Egy-egy kisebbséggel a történeti sorsközösség vállalása, a kisebbség szokásaival, értékrendjével való azonosulás alapján, erkölcsi szolidaritás révén is lehet teljesen vagy részlegesen identifikálódni.

A kisebbséghez tartozó személyek etnikai önazonosság-tudata és a kisebbségek sok tényezőtől szerveződő csoportidentitása fontos, de igen bizonytalan kritériuma a kisebbségek elméleti osztályozásának, besorolásának. Itt most csupán arra vállalkozunk, hogy a térség kisebbségi közösségeinek önmeghatározásai, illetve tudományos igényű definíciói alapján négy egymástól alapvetően különböző identitásformát próbáljunk egymástól elhatárolni.

5.1. Az eredeti vagy a kisebbségi fejlődés során anyanemzeti szerepkörbe került nyelvi, kulturális nemzeti közösséghez való tartozás tudata, azaz a nemzeti identitás primátusa a nemzeti kisebbségekként meghatározható közösségek egyik legfontosabb közös jellemzője. A kisebbségi magyarok körében végzett szociokulturális, társadalomlélektani vizsgálatok például azt mutatják, hogy a hét szomszédországi magyar kisebbség közül a négy nagyobb közösséget a magyar nemzeti identitás vállalása jellemzi: a lekérdezés során felkínált közösségi identitásformák között a szlovákiai, kárpátaljai, erdélyi és vajdasági magyarok döntő többsége elsősorban az egyetemes magyar nemzethez tartozónak érzi magát. Hasonló egyöntetűsége utaló jelek az egymás államaiban élő délszláv nemzeti kisebbségek, valamint a csehországi lengyelek esetében figyelhetők meg. A térség maradék német kisebbségei esetében az egyesült Németország gazdasági, politikai sikerei, a német nyelv presztízse, az újonnan létrejött közép-európai kisállamok esetében pedig az önálló nemzetállam kisebbségei iránti érdeklődése elsősorban az értelmiség és a középrétegek soraiban váltott ki a nemzeti tudat megerősödése irányába mutató reakciókat.

5.2. A történetileg több száz éve kialakult kisebbségek esetében a hullámzó erősségű etnikai identitás jegyei a jellemzők: az anyanyelv vagy anyatájnyelv tiszteletével, a kisközösség saját etnikus tradícióinak ápolásával, átadásával az erős származástudat jelenlétével meghatározható etnikai azonosságtudat elsősorban abban különbözik a nemzeti identitástól,

hogyan a csoportidentitás a kisebbség valóságos közösségére terjed ki, s az anyanyelvi kötődések, vonzalmak csupán kiegészítik ezt az identitásformát. A magyarországi kisebbségekhez tartozó nem értelmiségi csoportok, személyek nagyobb részét alapvetően ez az identitásjellemző jellemzi, mint ahogy a térség többi, bolgár, örmény, szlovák, cseh, szlovén kisebbsége körében is ez a fajta csoportidentitás a leggyakoribb.

5.3. A regionális (lokális) identitás az etnikai és nemzeti csoporttudat fontos kiegészítő elemeként van jelen a közép-európai kisebbségek önazonosság-tudatában. Liszka József, szlovákiai magyar néprajzkutató szerint a szlovákiai magyarság nemzeti identitása mellett nem a szlovákiai magyar kisebbség egységes mi-tudata, hanem a csallóközi, palócföldi, honti, nógrádi, bodrogközi, ungvídeli magyar kistérségekhez való kötődés a magyarság csoporttudatának második számú domináns eleme. Ugyanez a jelenség az egységesen erdélyiként, vajdaságiként emlegetett magyar közösségek esetében is jól megfigyelhető. A hazai kisebbségek hagyományos régióinak magyar többségűvé válásával a regionális tudati kötődések ugyan lazulóban vannak, de főként a szlovén s részben a román, szlovák és a horvát kisebbség, illetve a baranyai német közösség esetében mindmáig fontos kiegészítő identifikációs tényező a szűkebb pátriaként megélt régióval, településsel való azonosulás tudata. A csehországi és szlovákiai morva és sziléziai kisebbség 1990. évi népszámlálás során regisztrált nagyszámú jelentkezését alighanem egyszeri jelenségként kell értékelni, hiszen a tartományi különállás politikai tartalmát Prágának sikerült semlegesíteni, a morva regionális nemzeti mozgalom pedig az elmúlt években elveszítette tömeges támogatottságát.

5.4. A kettős identitás a történelmi és másodnyelv-domináns kisebbségekre jellemző sajátos etnikai-nemzeti csoporttudat, amely révén a kisebbségek etnikai önazonosságukat a befogadó ország állampolgári közösségéhez és a többségi nemzethez való asszimilációs-integrációs kötődésüket próbálják összeegyeztetni. A kettős identitáson belül az etnikai és az állampolgári, illetve az asszimilációs-integrációs tényezők között legtöbbször igen törekeny egyensúly létezik, bármely negatív impulzus képes azt igen rövid időn belül egyik vagy másik irányba elmozdítani.

5.5. Az összetett államnemzet, politikai nemzet kategóriáival való azonosulásra tömeges méretekben Közép-Európában a volt Jugoszláviában akadt példa, ahol a magukat jugoszlávoknak vallók száma 1981-ben az egész ország területén meghaladta az 1,2 milliót, Vajdaságban megközelítette a kétszáz-, Horvátországban pedig a négyszázezeret. A csehszlovák identitás ugyanakkor 1968 után egyszer sem érte el az tízezres számot. Ugyanakkor a nyelvváltás utáni szakaszba jutott kisebbségek a kettős identitás feladását követően származástudatuk esetleges megőrzése mellett az állampolgári közösséget tartva célközösségnek, legtöbbször az állampolgárság és nemzetiség azonosításával jutnak el a többségi nemzeti közösség vállalásához.

6. A domináns identitásformák csoporttudatra gyakorolt hatását a kisebbségek belső kohéziója felől is érdemes megvizsgálni. A fogyó lélekszámú, a nyelv- és identitásváltás által elbizonytalanodott kisebbségi közösségek esetében aligha lehet feltételezni az egész csoportra kiterjedő egységes, erős mi-tudatot. Az erős csoporttudat még a kompakt településszerkezettel, domináns nemzeti tudattal rendelkező kisebbségek esetében is leginkább a tartós válsághelyzetekben alakul ki és állandósul. A csoport belső kohézióját a közép-európai kisebbségek esetében leggyakrabban a kisebbség politikai képviselője és értelmisége képes biztosítani, s ezekre legtöbbször a többség negatív politikai lépései szoktak rásegíteni. A kisebbségi jogok kiterjesztése csak az önkormányzati modell esetén képes a belsőkohéziót növelni, a részleges jogkiterjesztés pl. a nyelvhasználat, az oktatás vagy más kulturális jogok terén általában a csoportszolidaritás gyöngülését eredményezi. Milyen tipológiai sémát lehet felrajzolni az elmondottak alapján? A közép-európai kisebbségek történelmi, területi, nyelvi, tudati jellemzők alapján egymástól mereven nem elválasztható három csoportba sorolhatók be:

– **a nemzeti közösségtudattal rendelkező, azt közösségi identitásukban meghatározó elemként értékelő nemzeti kisebbségek csoportjába,**

- az eredeti vagy anyanemzeti közösségtől tartósan különfejlődés ahhoz elsősorban a származás, valamint a beszélt nyelv alapján kötődő etnikai kisebbségek csoportjába,
- valamint a vizsgált országok egyes régióiban kialakult s ma identitásukat ehhez a régióhoz való kötődésükkel meghatározó regionális kisebbségek csoportjába.

Véleményem szerint erősen vitatható az az álláspont, amely szerint a közép-európai kisebbségek közül egyedül a cigányság tekinthető etnikai kisebbségnek. A szomszédságban élő anyanemzetek közelsége s az azzal való változó intenzitású kölcsönös viszonyulás természetesen fontos, de nem meghatározó különbség a térség országaiban élő cigány közösségekkel való összehasonlításban.

Az etnikus jegyek (nyelv, származás, hagyomány stb.) alapján szerveződő s az anyanemzettel a nemzettudat közössége szintjén már nem vagy csak halványan azonosuló többi kisebbségek csak részben sorolhatók a nemzeti kisebbségek csoportjába, s jóval indokoltabbnak tűnik besorolásuk az etnikai vagy a regionális közösségek kategóriájába. A magyarországi kisebbségekre szinte kivétel nélkül ez a köztes állapot a jellemző. Mint ahogy az etnikai és a regionális kisebbségtípusok sem tekinthetők eleve elrendelt és örökkévaló adottságnak, a nemzeti kisebbségek körében is folyamatosan jelen vannak és hatnak az nemzeti közösséghez képest egyfajta különfejlődéshez vezető motívumok.

7.1. A három csoport között folyamatos az átjárás lehetősége, vannak csoportok, amelyeket kisebb-nagyobb megszorításokkal akár mind a három csoportba is besorolhatunk. Egy adott nemzeti kisebbségcsoporton belül egyik-másik közösség fejlődésében már kimutathatók a nemzeti közösségből való nyelvi-kulturális, tudati kiválás jelei (burgenlandi, szlovéniai magyarok), más etnikai csoporttudattal rendelkező közösségek viszont most találnak rá a nemzeti közösséghez való közeledés lehetőségeire (szlovák, szlovén, horvát stb. csoportok).

7.2. A különböző kisebbségtípusok önszerveződéséért, többséghez fűződő viszonyáért, jogaik biztosításáért felelős kisebbségi és többségi politikusoknak viszont elengedhetetlenül szükségük van az adott kisebbségek helyzetének, sajátosságainak és más kisebbségekkel való rokonságának a feltérképezésére. Hiszen minden program, legyen az bármily hangzatos, előkészített, csak akkor számíthat sikerre, ha a megcélzott közösség adottságait, készségeit és képességeit maximális mértékben figyelembe veszi.

Nem kétséges, hogy napjainkra véget ért, sőt immár visszajára fordult a kisebbségkutatás 1990-es évek elején tapasztalt reneszánsza és konjunktúrája. Ezt mutatja az a tény, hogy a kisebbségekhez tartozók gyakran adnak hangot annak a véleményüknek, hogy igen kevés hasznát látták-látják a sokféle kutatásnak, s legfeljebb a kisebbségi értelmiség által végzett önkutatást tartják fontosnak a közösség önismerete és önszerveződése szempontjából. A kisebbségi kérdéssel foglalkozó politikusok közül szintén sokan érzik úgy, nem a tudományos kutatásokon áll vagy bukik a megoldási alternatívák, a különböző politikai elképzeléseik sikere, sokkal inkább a pártközi, tárcaközi alkufolyamatokon, a költségvetési támogatottságon vagy épp a helyi önkormányzati erőviszonyokon.

Felmerült és meg is fogalmazódott a kérdés: kell-e, s ha igen miért és hogyan kell a következő években Magyarországon a különböző kutatóműhelyekben a kisebbségi kérdésekkel foglalkozni? Miért lehet többségiek és kisebbségiek számára minden fenntartás dacára egyaránt fontos a kis nemzetek és nemzeti, etnikai kisebbségek által lakott Közép-Európában folyamatosan tisztázni a kisebbségi kérdés alapfogalmait, számba venni a kérdések, konfliktusok kezelésének, megelőzésének módozatait, megoldási alternatíváit?

Előadásomban arra tettem valószínűleg túlzottan vakmerő és szükségképpen elnagyolt kísérletet, hogy a Közép-Európa Németországtól keletre eső részén élő kisebbségek legfontosabb sajátosságait és hasonlóságait összevetve térségünk kisebbségeinek 20. századi történeti változásait s azok következményeit tipológiai szempontok alapján rendszerezem.

írta Szarka László (Kisebbségkutatás, HHRF)